

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR BILAN
ISHLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Sultanova Muhabbat G'ofur qizi

Qoraqolpog'iston Respublikasi Ellikqal'a tumani

65-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilar bilan ishlashning psixologik xususiyatlari, ularning yosh davriga xos rivojlanish jihatlari hamda ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan samarali yondashuvlar yoritilgan. O'qituvchi va psixologlar faoliyatida bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, psixologik rivojlanish, o'quvchi, diqqat, xotira, motivatsiya, o'qish faoliyati, ijtimoiylashuv, o'qituvchi, tarbiya usullari.

KIRISH

Kichik maktab yoshi — bu bolaning odatda 6–10 yosh oralig'idagi davri bo'lib, u maktabga kirishdan boshlanadi va boshlang'ich sinflarni o'z ichiga oladi.

Bu davr bolaning hayotida juda muhim bosqich hisoblanadi, chunki aynan shu paytda u:

o'qish va yozishni o'rganadi

mustaqil fikrlashni boshlaydi

o'qituvchi va tengdoshlari bilan munosabat quradi

intizom va mas'uliyatni shakllantiradi

Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy xususiyatlari shundan iboratki, ular hali ham o'yin faoliyatiga moyil bo'ladi, lekin asta-sekin o'qish faoliyati yetakchi o'ringa chiqadi. Ularning diqqat va xotirasi rivojlanish jarayonida bo'ladi, shuning uchun ular bilan ishlashda qiziqarli va sodda usullar muhim hisoblanadi. Oddiy qilib aytganda, kichik maktab yoshi — bu bola o'yin davridan o'qish va mas'uliyat davriga o'tadigan bosqichdir.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar bilan ishlash jarayoni o'ziga xos psixologik yondashuvni talab etadi. Bu davr odatda 6–10 yosh oralig'ini qamrab oladi va bola hayotida muhim o'zgarishlar davri hisoblanadi. Aynan shu bosqichda bola maktab muhitiga moslashadi, o'qish faoliyati bilan tanishadi va ijtimoiy munosabatlar doirasi kengayadi.

Bu yoshdagi bolalarda diqqat barqarorligi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Ular tez chalg'iydi, bir faoliyatdan ikkinchisiga tez o'tib ketishi mumkin. Shuning uchun dars jarayonida qisqa, qiziqarli va vizual materiallardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Xotira jarayoni ham bu davrda rivojlanish bosqichida bo'ladi. Bolalar ko'proq ko'rgazmali va emotsional ma'lumotlarni tez eslab qoladilar. Shu sababli o'qituvchi darsni hikoya, o'yin va amaliy topshiriqlar orqali tashkil qilishi kerak.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda o'qishga bo'lgan motivatsiya muhim rol o'ynaydi. Dastlab ular ko'proq o'qituvchi va ota-onani xursand qilish uchun o'qiydilar, keyinchalik esa ichki qiziqish shakllana boshlaydi. Shu jarayonni to'g'ri yo'naltirish o'ta muhimdir.

Bu yoshda bola ijtimoiylashuv jarayoniga kiradi, ya'ni tengdoshlari bilan munosabatlar shakllanadi. Do'stlik, jamoada ishlash, o'z fikrini bildirish kabi ko'nikmalar asta-sekin rivojlanadi. O'qituvchi bu jarayonda ijobiy muhit yaratishi kerak. Shuningdek, kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional sezgirlik yuqori bo'ladi. Ular maqtovga juda sezgir, tanqidga esa og'ir reaksiya berishi mumkin. Shuning uchun pedagogik yondashuvda mehr, qo'llab-quvvatlash va ijobiy rag'bat asosiy o'rinda turadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar bilan ishlash ularning psixologik xususiyatlarini chuqur bilishni talab etadi. To'g'ri yondashuv bolalarning o'qishga qiziqishini oshiradi, shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi va kelajakdagi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi. Ta'limga psixologik tayyorlik deganda, bolaning obyektiv va subyektiv jihatdan maktab talabiga munosibligi nazarda tutiladi. U maktab ta'limiga avval psixologik jihatdan tayyorlanadi, binobarin, uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada rivojlanadi, shu yoshdagi bola idrokining o'tkirligi, ravshanligi, sofligi, aniqligi, o'zining qiziquvchanligi, dilkashligi, xayrixohligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurining yaqqolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Maktab ta'limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barqaror bo'ladi. Bola diqqatining xususiyatlari rolli va syujetli o'yinlarda, rasm chizish va qurish-yasash mashg'ulotlarida, loy hamda plastilindan o'yinchoqlar tayyorlashda, o'zgarlar nutqini idrok qilish va tushunishda, matematik amallarni yechishda, hikoya tinglash va tuzishda ko'rinadi. Bola o'z diqqatini muayyan obyektga yo'naltirish, to'plash, taqsimlash bo'yicha ma'lum darajada ko'nikmaga ega bo'lib, o'z diqqatini boshqarish va kerakli paytda to'plashga intiladi. Uning xotirasi qiziqarli, ajoyib g'aroyib, kishini taajubga soladigan ma'lumot va hodisalarni puxta esda olib qolish, esda saqlash, esga tushirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kichik maktab yoshi bir qancha bosqichlarni o'z ichiga oladi. Bularga quidagilarni misol qilib keltirish mumkin:

- Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik va rivojlanishning ijtimoiy shart-sharoitlari,
- Maktabga moslashish,
- Kichik maktab yoshida yetakchi faoliyat,
- Kichik maktab yoshida asosiy psixologik yangiliklar.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi ko'p jihatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog'liq. Bolaning maktabda o'qishga tayyorligi quyidagilarni o'z ichiga oladi.

I-Shaxsiy tayyorgarlik. Motivatsion sohaning rivojlanganlik darajasi. Bilishga qiziqishning mavjudligi. Ijtimoiy munosabatlar tizimida o'zining maxsus o'rni bo'lishiga intilish, muhim baholanadigan faoliyatni bajarish ya'ni o'quvchi bo'lish.

II-Intellectual tayyorgarlik. Tevarak-atrofdagi ma'lumotni o'lchash, bilimlar zaxirasining mavjudligi. Idrok va ko'rgazmali-obrazli tafakkurning ma'lum darajada rivojlanganligi. Umumlashtirish darajasi — narsa va hodisalarni farqlash va umumlashtira olish ko'nikmasi. Nutqning ma'lum darajada rivojlanganligi; ko'pincha aqliy tayyorgarlik deyilganda bolaning dunyoqarashi, jonli tabiat, insonlar va ularning mehnatlari haqidagi bilimlari tushuniladi. Ushbu bilimlar maktab beradigan ta'limga asos bo'lishi mumkin, lekin so'z boyligi, ma'lum xatti-harakatlarni bajara olish layoqati bolaning maktabga aqliy tayyorgarligining asosiy ko'rsatkichi bo'la olmaydi.

III-Harakat tayyorgarligi;

- mayda motorika;
- katta harakatlarni amalga oshirish (qo'l, oyoq, tana).

IV-O'quv faoliyatiga tayyorgarlik;

- kattalarni diqqat bilan eshita olish va uning ko'rsatmalarini aniq bajarish;
- topshiriqni mustaqil bajarish;
- chalg'ituvchi omillarga e'tibor bermasdan topshiriqni bajarishga kirishish.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va xulq-atvoridagi o'rni nihoyatda katta. Bu davrda axloqiy hatti-harakat qoidalari o'zlashtiriladi, shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Ushbu sifatlarning shakllanishi bolada bilish jarayonlarining faolligi bilan bog'liqdir. Masalan, kichik maktab yoshidagi bolalar idrokining o'tkirligi, sofligi bilan farq qiladilar. Shu yoshdagi o'quvchilar diqqatining asosiy xususiyatlari ixtiyoriy zaifligidadir. Bu yoshda diqqatni iroda kuchi bilan moslash va uni boshqarish imkoniyati cheklangan bo'ladi.

XULOSA

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda birinchi signal sistemasi faoliyatining nisbatan ustunligi tufayli kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda so'z mantiq xotirasi deb atalgan xotiraga qaraganda, ko'rgazmali-obrazli xotira ko'proq rivojlangan bo'ladi. Bu yoshdagi o'quvchining xayoli uning o'quv faoliyatining ta'siri va talablari bilan tarkib topadi. Shuning bilan bir qatorda bevosita ta'surotlar (muzey, vistavkalarining borib ko'rish, kinokartinalarni ko'rish, ekskursiyalarga borish, maktab yer uchastkasida ishlash va boshqalar) ham xayolni rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ontogenez psixologiyasi E,G'oziyev, Toshkent"NIF MSH"2020
2. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi.«Pedagogika va psixologiya» (ilmiy ommabop seriya).- T., Nizomiy nomidagi TDPU, 1999/1.
3. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
4. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
5. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
6. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.
7. Ziyonet